

DOI: 10.18559/SOEP.2017.5.4

Bartosz Totleben

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Wydział Ekonomii,

Katedra Makroekonomii i Badań nad Rozwojem

bartosz.totleben@ue.poznan.pl

**EKONOMICZNE UWARUNKOWANIA
UPADŁOŚCI PAŃSTW**

Streszczenie: W artykule podjęto próbę zbadania wpływu wybranych czynników ekonomicznych na prawdopodobieństwo upadłości państwa. Dokonano konceptualizacji państwa oraz jego upadłości. Następnie przedstawiono skalę występowania zjawiska upadłości w minionych latach. W kolejnej części przeanalizowano za pomocą modelu Coxa wpływ pięciu zmiennych ekonomicznych (początkowego PKB *per capita*, średniego poziomu PKB *per capita*, średniego poziomu wzrostu gospodarczego, najwyższego poziomu inflacji oraz zagrożenia klątwą surowcową) na prawdopodobieństwo upadłości państwa. Zakres rzeczowy obejmuje państwa utworzone w 1960 roku i później. Udowodniono, że PKB *per capita* oraz średnia stopa wzrostu gospodarczego istotnie różnicują prawdopodobieństwo upadłości.

Słowa kluczowe: państwa upadłe, PKB *per capita*, inflacja, klątwa surowcowa, model proporcjonalnego hazardu, model Coxa.

Klasyfikacja JEL: C25, E01.

ECONOMIC CONDITIONS OF A STATE'S FAILURE

Abstract: In the article the author has made an attempt to examine the impact of selected economic indicators on the probability of a state's failure. The concept of a state and its failure is introduced at the beginning, followed by a presentation of some failed states over the last few years. In the next part, using the Cox model, an analysis of the impact of five economic variables (initial and average level of GDP *per capita*, average level of economic growth, inflation rate and resource curse) on the probability of a state's failure was performed. The analysis

covers states established in 1960 and afterwards. It was proven that GDP *per capita* and average economic growth significantly influences the likelihood of failure.

Keywords: failed states, GDP *per capita*, inflation rate, resource curse, proportional hazards model, Cox model.

Wstęp

W ciągu ostatniego półwiecza dokonały się przemiany polityczno-gospodarcze, które nie miały miejsca nigdy wcześniej w nowożytnej historii świata. Utworzono wiele nowych państw, m.in. na skutek dekolonizacji Afryki, podziału państw komunistycznych itp. Organy rządzące stanęły na początku bardzo trudnej drogi – zbudowania od podstaw struktur państwowych i podległych im służb, systemu politycznego, modelu funkcjonowania gospodarki, a także musiały się zmierzyć ze zmianami społecznymi. Adam Smith [2015, s. 343–487], najważniejszy przedstawiciel klasycznej szkoły ekonomii, proponował model, w którym rola państwa jest znacznie ograniczona¹. Wraz z ewolucją myśli ekonomicznej zmieniały się również poglądy na funkcje, które powinni spełniać rządzący, jednakże obrona granic zewnętrznych i kontrola swojego terytorium wydają się uniwersalne i ponadczasowe. Rolą państwa jest także dostarczenie „reguł gry”, których przestrzeganie prowadzi do długookresowego wzrostu gospodarczego [Piątek i Szarzec 2008, s. 112–116].

Celem artykułu jest identyfikacja ekonomicznych czynników warunkujących instytucjonalną upadłość państwa w krajach utworzonych w 1960 roku i później. Analizie poddano następujący zestaw zmiennych ekonomicznych: początkowy PKB *per capita*, średni PKB *per capita*, średnie tempo wzrostu gospodarczego, najwyższy notowany poziom inflacji oraz zagrożenie klątwą surowcową. Przedstawiono także graficzne rozwiązanie estymowanych modeli przeżycia państwa (z wykorzystaniem modelu proporcjonalnego hazardu). W zakończeniu zaprezentowano najważniejsze wnioski i rekomendacje dla dalszych badań.

¹ Według Smitha rolą państwa jest obrona granic zewnętrznych, zapewnianie sprawnego wymiaru sprawiedliwości oraz dostarczanie dóbr publicznych.

1. Państwa upadłe we współczesnym świecie

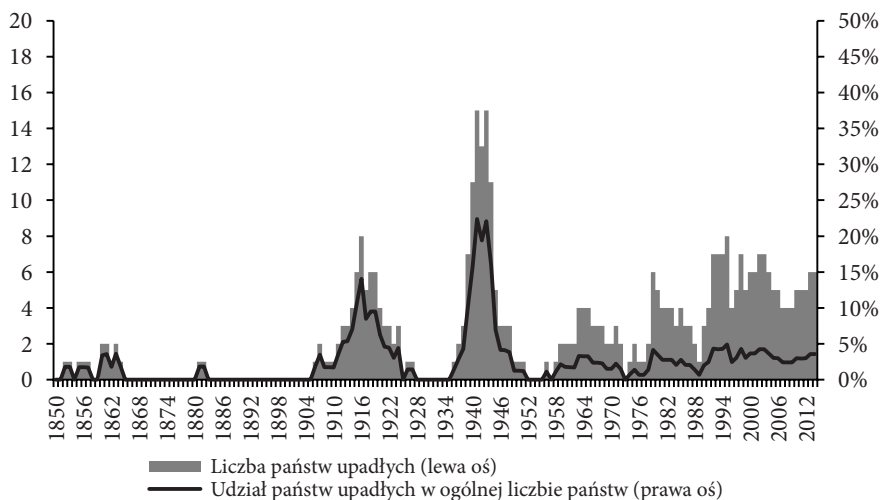
Państwo w najszerszym ujęciu, zgodnie z tzw. klasyczną definicją państwa, jest to korporacja osiadłego ludu wyposażona w bezpośrednią i samorodną władzę zwierzchnią [Jellinek 1924]. Na potrzeby prawa międzynarodowego stosuje się ustalenia zawarte w Konwencji o Prawach i Obowiązках Państw [1933], tzw. konwencji z Montevideo. Według owej Konwencji państwem jest formalna organizacja spełniająca równocześnie cztery warunki: (1) posiada stałą ludność, (2) zajmuje jasno wydzielony fragment kuli ziemskiej (terytorium), (3) posiada władzę oraz (4) ma zdolność do wchodzenia w relacje z innymi krajami.

Termin „państwa upadłe” (*failed states*) zastosowali po raz pierwszy G. Helman i S. Ratner [1992], opisując skutki znacznego osłabienia efektywności działania struktur państwowych. Do cech państw upadłych należy m.in. utrata przez władzę centralną kontroli nad podległym jej terytorium na rzecz pewnych grup interesów. Najczęściej są to zbrojne grupy opozycyjne posiadające poparcie części społeczeństwa. Charakterystycznym stanem towarzyszącym upadłości państwa jest brak faktycznej możliwości stworzenia i utrzymania efektywnej władzy centralnej zarówno przez formalny rząd, jak i opozycję [Domisiewicz 2004, s. 53]. W miarę upływu czasu upadłość państwa przyjmowała coraz szersze znaczenia, obecnie zaś jest wykorzystywana także jako synonim słabości państwa² [Lizak 2009, s. 386]. Definicja, która najlepiej oddaje pierwotną istotę państw upadłych, została opracowana przez Crisis State Research Center działające przy The London School of Economics and Political Science. Zgodnie z nią, państwa upadłe są to państwa, których organy rządzące nie posiadają legitymizacji i realnej siły do sprawowania władzy, a także nie mają zdolności do przymusu wykonywania aktów prawnych³ na terenie całego kraju [CSRC b.r.]. Państwa w pełni upadłe nie kontrolują ponad 50% swojego terytorium, państwa częściowo upadłe zaś kontrolują ponad połowę swojego terytorium, jednak nie całość.

² W literaturze spotyka się również, w zależności od stopnia rozkładu funkcji państwa, następujące określenia: państwa słabe (*weak states*), upadające (*failing states*), zawodzące (*failure states*), wrażliwe (*vulnerability states*), kruche (*fragile states*), dysfunkcjonalne (*dysfunctional states*) oraz załamane (*collapsed states*).

³ Max Weber [1964] określa „monopol na użycie siły” jako wiodącą cechę wyróżniającą państwo. Jedynie organy rządzące mogą używać (bezpośrednio lub przy pomocy swoich służb, np. policji, wojska itp.) przymusu, w tym siły, wobec obywatela. Brak monopolu na stosowanie owego przymusu oznacza, że państwo staje się *de facto* upadłe.

Na rysunku 1 przedstawiono skalę występowania zjawiska upadłości państw: jako liczbę państw upadłych oraz jako ich udział w ogólnej liczbie państw na świecie.

Rysunek 1. Skala występowania państw upadłych w latach 1850–2014

Źródło: na podstawie *Polity IV Project* [b.r.].

W XIX wieku zjawisko upadłości państw występowało incydentalnie, przejściowo i w bardzo ograniczonym zakresie. W pierwszej połowie XX wieku można zaobserwować dwa znaczące okresy wzmożonego występowania państw upadłych – czas pierwszej i drugiej wojny światowej. Od 1946 roku natężenie ponownie opada. Od lat 60. XX wieku (początek ruchów dekolonializacyjnych w Afryce) zjawisko upadłości państw występuje permanentnie, co jest ewenementem w nowożytnej historii świata. W latach 1960–2014 liczba państw upadłych znacząco wzrosła, ich udział zaś w ogólnej liczbie państw na świecie pozostaje względnie stały⁴. Z powodu wyjątkowego, niespotykanego wcześniej charakteru, przyjęty horyzont badawczy obejmuje więc lata 1960–2014.

⁴ Również ogólna liczba państw na świecie znacząco wzrosła – w 1960 roku istniało 111 państw zamieszkałych przez co najmniej 0,5 miliona osób, w 2014 roku zaś już 167 (wzrost o 50%) [za: *Polity IV Project* b.r.]. Organizacja Narodów Zjednoczonych posiada obecnie 193 członków.

2. Wykorzystanie modelu proporcjonalnego hazardu w badaniu państw upadłych

Model proporcjonalnego hazardu (znany również jako model Coxa) jest gałęzią statystycznej analizy przeżycia. Jego podstawową cechą umożliwiającą estymację parametrów warunkujących upadłość państwa jest możliwość włączenia do badań zarówno tzw. obserwacji uciętych, jak i obserwacji pełnych. W wypadku modelowania upadłości państwa należy przyjąć, że państwo „przeżywa” wtedy, gdy nie nastąpi jego upadłość do określonego momentu, „nie przeżywa” zaś, gdy wystąpią symptomy upadłości. Obserwacją uciętą jest obserwacja danego kraju w sytuacji, gdy nie wystąpiła upadłość w badanym horyzoncie czasowym. Analogicznie, obserwacja pełna zawiera informacje o państwie, które doświadczyło upadłości⁵. Rozważaniu podlega więc informacja, jakie jest prawdopodobieństwo, że zdarzenie (upadłość) nie wystąpi do danej chwili⁶.

Model Coxa [1972] zakłada, że nieznan hazard⁷ jest funkcją zmiennych niezależnych i przyjmuje postać:

$$h(t, X) = h_0(t) \exp(X\beta),$$

gdzie:

- $h_0(t)$ – poziom hazardu bazowego,
- β – wektor współczynników regresji,
- X – wektor obserwowanych cech obiektu.

W modelu nie estymuje się postaci wyrazu wolnego, gdyż jego ewentualna obecność jest uwzględniana w poziomie hazardu bazowego. Następnie estymowana jest właściwa funkcja przeżycia bazowego (za pomocą estymatorów Breslowa lub Kalbfleischa-Prentice’a) wynikająca z funkcji hazardu.

⁵ Obserwację nazywa się „uciętą”, gdy nie ma wiedzy o wystąpieniu zdarzenia. Okres badania obejmuje więc moment od utworzenia państwa aż do zakończenia horyzontu czasowego badania i w tym momencie obserwacje są „ucinane”. W wypadku obserwacji pełnych możemy określić cały okres badawczy dla takiego państwa (od utworzenia do wystąpienia upadłości).

⁶ W klasycznych modelach regresji badaniu podlegałoby prawdopodobieństwo wystąpienia zdarzenia w danej chwili.

⁷ Hazard jest to prawdopodobieństwo wystąpienia zjawiska w następnej chwili (t_{+1}) w sytuacji, gdy zdarzenie to nie wystąpiło w danej chwili (t_0).

Funkcja przeżycia przyjmuje postać:

$$\hat{S}(t, X) = \hat{S}_0(t) \exp(X\beta),$$

gdzie $\hat{S}_0(t)$ – funkcja przeżycia bazowego.

Estymowana funkcja przeżycia zawiera informacje o wpływie poszczególnych zmiennych niezależnych na prawdopodobieństwo wystąpienia zdarzenia (tzw. hazard względny), co pozwoli określić ekonomiczne uwarunkowania upadłości państwa⁸.

3. Dane wykorzystane w badaniu

Jak wspomniano i uzasadniono, zakres czasowy prowadzonego badania obejmuje lata 1960–2014⁹. Zakres rzeczowy zaś obejmuje państwa utworzone po 1960 roku. W ciągu minionych 55 lat liczba państw o liczbie ludności powyżej 0,5 miliona wzrosła o 50%, głównie na skutek dekolonizacji Afryki oraz przemian społeczno-gospodarczych w Europie Środkowej i Wschodniej. Państwa te musiały zмагаć się z budowaniem od podstaw swoich struktur, co uzasadnia ich wybór do badania empirycznego. Łącznie w 1960 roku lub później utworzono 76 państw. W celu określenia ekonomicznych uwarunkowań państw upadłych wydzielono następujący zestaw zmiennych niezależnych pochodzących z bazy *World Development Indicators* Banku Światowego: PKB *per capita* rok po utworzeniu państwa (zmieniana: *pkb_pocz*), średni PKB *per capita* w badanym okresie (*pkb_sr*), średnią stopę wzrostu gospodarczego w okresie badawczym (*wzr_gosp*) oraz maksymalny poziom inflacji w horyzoncie czasowym badania mierzony deflatorem (*inf_max*). Dodatkowo uwzględniono zagrożenie kłątwą surowcową (surowce) [Sialitskaya 2013]. Lista państw wraz z wartościami wskazanych zmiennych znajduje się w Aneksie.

⁸ Model Coxa w badaniach nad państwami upadłymi wykorzystali także Z. Iqbal i H. Staar [2007].

⁹ W wypadku obserwacji uciętych okres badawczy obejmuje lata od utworzenia państwa do 2014 roku, a w wypadku obserwacji pełnych od utworzenia państwa do wystąpienia pierwszej upadłości.

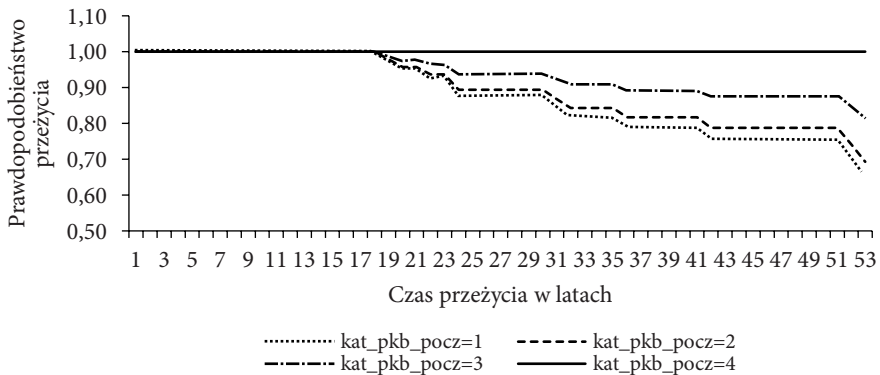
4. Wyniki badania empirycznego

W ramach badania empirycznego przeprowadzono pięć analiz z wykorzystaniem modelu proporcjonalnego hazardu (z funkcją przeżycia estymowaną metodą Breslowa), po jednej dla każdej ze zmiennych. Dodatkowo każdą badaną zmienną podzielono na cztery kategorie ze względu na obserwowane wartości (zamieniono zmienne ciągłe na zmienne jakościowe o skali 1–4 i oznaczono je prefiksem „kat_”, np. kat_pkb_pocz), aby zwiększyć przejrzystość wykresów. Podziału dokonano tak, aby szerokości przedziałów były możliwie jednakowe. Dla każdej analizy zaprezentowano wykres zależności prawdopodobieństwa przeżycia od czasu trwania państwa ze względu na badaną zmienną.

Początkowy PKB *per capita*

Spośród badanych państw najniższym początkowym PKB na mieszkańca charakteryzują się: Burundi (133 USD’05¹⁰), Malawi (138 USD’05) oraz Burkina Faso (190 USD’05). Do państw z najwyższym produktem należą: Zjednoczone Emiraty Arabskie (75 040 USD’05), Katar (50 694 USD’05) oraz Bahrajn (17 241 USD’05).

Przeprowadzona analiza przeżycia wykazała, że prawdopodobieństwo przeżycia państwa (niewystąpienia upadłości) w badanym okresie zależy

Rysunek 2. Prawdopodobieństwo przeżycia a czas przeżycia dla zmiennej kat_pkb_pocz

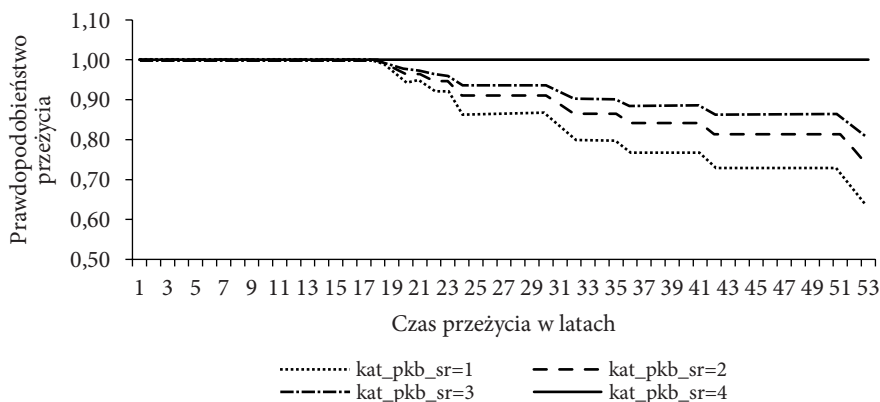
Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Banku Światowego oraz *Polity IV Project*.

¹⁰ USD’05 – dolary amerykańskie w cenach stałych z 2005 roku.

od początkowej wartości PKB *per capita*. Im biedniejsze państwo w pierwszym roku po utworzeniu, tym wyższe prawdopodobieństwo jego upadłości w przyszłości. Zależność ta występuje dla wszystkich kategorii badanej zmiennej (rysunek 2).

Średni PKB *per capita*

Wśród badanych państw najniższy średni poziom PKB *per capita* obserwowano w następujących krajach: Burundi (192 USD'05), Malawi (220 USD'05) oraz Erytrei (259 USD'05). Najbogatsze państwa to: Katar (58 128 USD'05), Zjednoczone Emiraty Arabskie (37 626 USD'05) oraz Słowenia (17 151 USD'05).

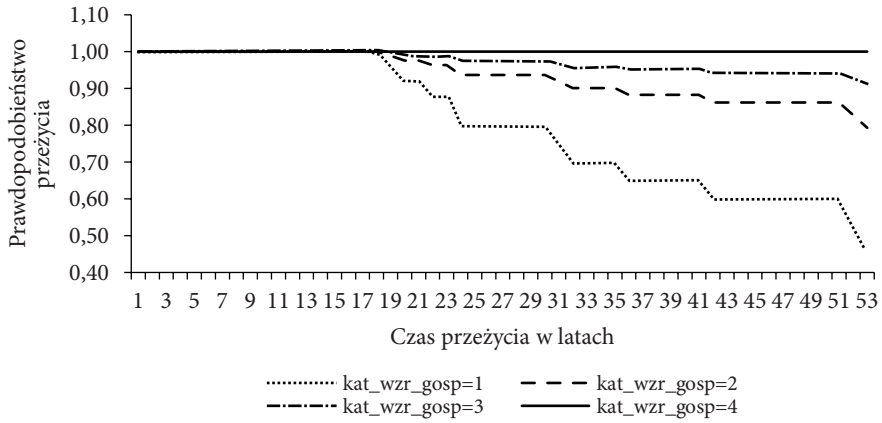
Rysunek 3. Prawdopodobieństwo przeżycia a czas przeżycia dla zmiennej *kat_pkb_sr*

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Banku Światowego oraz *Polity IV Project*.

Wnioski płynące z przeprowadzonej analizy przeżycia są zbieżne z wnioskami dotyczącymi inicjalnego poziomu PKB *per capita*. Wyższy średni poziom PKB *per capita* w trakcie badanego horyzontu czasowego sprzyja wyższemu prawdopodobieństwu przeżycia państwa (rysunek 3).

Średnie tempo wzrostu PKB *per capita*

Najniższą dynamiką zmian PKB *per capita* charakteryzowały się w okresie badawczym: Zjednoczone Emiraty Arabskie (średnie tempo wzrostu gospodarczego: -2,3%), Republika Środkowoafrykańska (-1,4%) oraz Tadżykistan (-1,1%). Najwyższe wskaźniki wzrostu gospodarczego notowano w: Gwinei Równikowej (+7,2%), Serbii (6,8%) oraz Botswanie (5,8%).

Rysunek 4. Prawdopodobieństwo przeżycia a czas przeżycia dla zmiennej kat_wzr_gosp

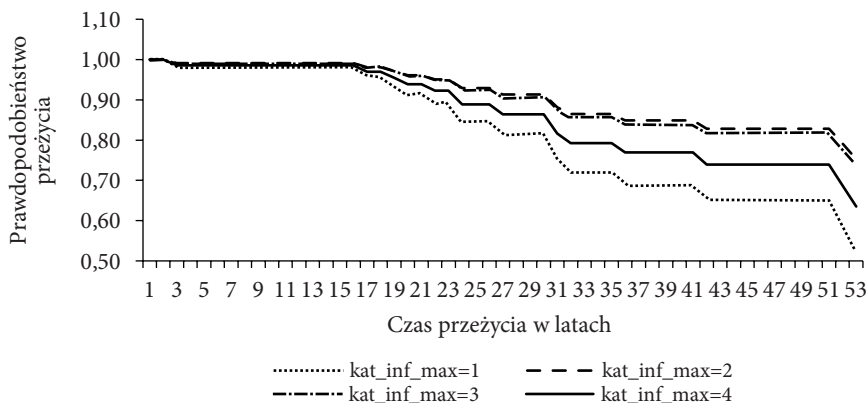
Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Banku Światowego oraz *Polity IV Project*.

Podobnie jak w wypadku poprzednich zmiennych, również średnie tempo wzrostu gospodarczego jest powiązane z prawdopodobieństwem upadłości państw. Występujące wyraźne różnice w zmianie zagrożenia upadłością w czasie (rysunek 4) ukazują, że utrzymywanie wysokiego średniego tempa wzrostu gospodarczego pozytywnie wpływa na szanse przetrwania państwa.

Najwyższy poziom inflacji

W badanym okresie najwyższy jednorazowy wskaźnik inflacji, mierzony deflatorem, odnotowano w Gruzji (15 444%), Armenii (4107%) oraz na Ukrainie (3335%). Sytuacja przeciwna występowała na Cyprze (maksymalna inflacja: 1,95%), w Kosowie (7,11%) oraz Chorwacji (8,26%).

Zarówno państwa znajdujące się w najniższym, jak i w najwyższym kwantylu wykazywały stosunkowo wysoką tendencję do upadłości. Jednakże zbyt małe różnice pomiędzy wszystkimi grupami badanych krajów sprawiają, że nie jest możliwe sformułowanie jednoznacznych wniosków dotyczących wpływu czasowego występowania wysokiej inflacji na prawdopodobieństwo upadłości państwa (rysunek 5).

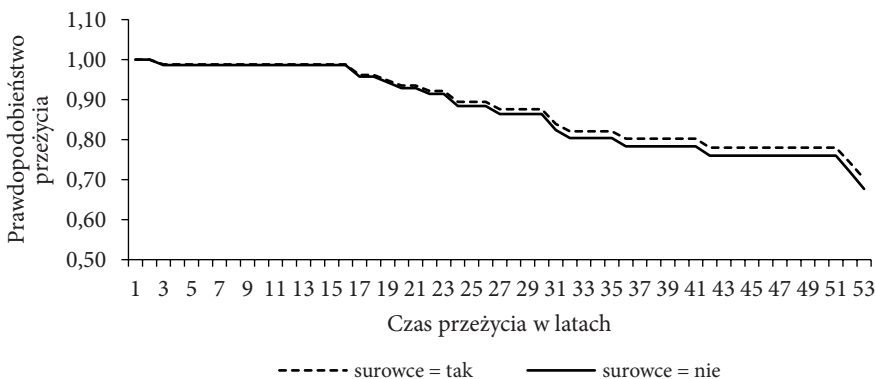

Rysunek 5. Prawdopodobieństwo przeżycia a czas przeżycia dla zmiennej kat_inf_max

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Banku Światowego oraz *Polity IV Project*.

Zagrożenie kłątą surowcową

W badanej grupie zidentyfikowano 28 krajów, które zagrożone są tzw. kłątą surowcową¹¹. Stanowi to 37,3% państw objętych analizą. Lista państw zagrożonych znajduje się w Aneksie.

Rysunek 6. Prawdopodobieństwo przeżycia a czas przeżycia dla zmiennej surowce

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych *Polity IV Project* oraz Sialitskaya [2013].

¹¹ Państwa sklasyfikowano jako zagrożone kłątą surowcową, gdy średnioroczne dochody branży wydobywczej przekraczają 25% PKB kraju lub gdy 25% średniorocznego eksportu stanowią surowce [Sialitskaya 2013, s. 241–246].

Przeprowadzona estymacja funkcji przeżycia z wykorzystaniem zmiennej binarnej określającej zagrożenie kłutwą surowcową nie pozwala na wyciągnięcie wniosków o wpływie tejże kłutwy na prawdopodobieństwo upadłości państwa. Państwa niewykazujące nadmiernego uzależnienia od surowców wykazują nieznacznie większe zagrożenie upadłością państwa niż państwa zaliczone do grupy zagrożonych wystąpieniem kłutwy surowcowej. Różnica ta jest jednak znikoma (wynosi niecałe 3 punkty procentowe po 53 latach).

Zakończenie

W celu zrealizowania celu niniejszego artykułu przedstawiono teoretyczno-empiryczną analizę państw upadłych. Wnioskowanie oparto na literaturze przedmiotu, a także na danych pochodzących z repozytorium Banku Światowego.

Na podstawie analizy literatury wyodrębniono podstawowe funkcje państwa, tj. ochronę granic zewnętrznych oraz kontrolę nad swoim terytorium. Dokonano konceptualizacji upadłości państwa i operacjonalizacji badania. W trakcie badania empirycznego z wykorzystaniem modelu proporcjonalnego hazardu (modelu Coxa) stwierdzono, że wybrany zestaw zmiennych ekonomicznych warunkuje wystąpienie upadłości państwa. Do tych wskaźników należą: początkowy PKB *per capita*, średni poziom PKB *per capita* oraz średnia stopa wzrostu gospodarczego. Fakt występowania czasowej wysokiej inflacji nie jest powiązany z prawdopodobieństwem „przeżycia” państwa, podobnie jak zagrożenie kłutwą surowcową. Zagrożenie upadłością państwa nie jest znacząco wyższe, gdy kraj jest uzależniony od zasobów naturalnych.

Przeprowadzona analiza empiryczna wskazuje, że spośród badanych zmiennych największe znaczenie ma wysoki poziom PKB *per capita*. Proces budowy państwowości powinien więc być oparty przede wszystkim na wzroście gospodarczym, ponieważ prawdopodobieństwo upadłości państwa jest znacząco niższe w państwach bogatych. Międzynarodowa pomoc w tym procesie jest niezbędna, by móc zbudować trwałe fundamenty pod długookresowy wzrost i rozwój gospodarczy kraju, gdyż nowo utworzone państwa częstokroć nie posiadają odpowiedniego zaplecza instytucjonalnego i nie mają możliwości ustanowienia i ochrony „reguł gry”.

Sugerowane dalsze badania powinny obejmować analizę również innych typów zmiennych (politycznych, instytucjonalnych, geograficznych).

Zastosowanie tablic analizy przeżycia oraz porównanie otrzymanych wyników za pomocą testów Wilcozona oraz Coxa-Mantela umożliwi precyzyjne określenie, czy różnice pomiędzy poziomami zmiennych warunkują istotne statystycznie różnice w prawdopodobieństwie upadłości państwa.

Bibliografia

- Bank Światowy, 2016, World Development Indicators, <http://databank.worldbank.org> [dostęp: 15.06.2016].
- Cox, D.R., 1972, *Regression Model and Life Tables*, Journal of the Royal Statistical Society, Series B, vol. 34, no. 2, s. 187–220.
- CSRC, b.r., Crisis State Research Center, LSE Department of International Development, <http://www.lse.ac.uk/internationalDevelopment/research/crisisStates/Home.aspx> [dostęp: 25.06.2015].
- Domisiewicz, R., 2004, *The New Challenge: Weak and Failed States*, w: Rotfeld, A. (ed.), *Towards the UN Reform. New Treats, New Responses*, Diplomatic Academy of Ministry of Foreign Affairs, Warszawa.
- Helman, G., Ratner, S., 1992, *Anarchy Rules: Saving Failed States*, Foreign Policy, vol. 89, <http://foreignpolicy.com/2010/06/15/saving-failed-states> [dostęp: 20.05.2015].
- Iqbal, Z., Staar, H., 2007, *State failure: Conceptualization and Determinants*, http://people.cas.sc.edu/starr/Research/State_failure_1.42.pdf [dostęp: 26.06.2016].
- Jellinek, G., 1924, *Ogólna nauka o państwie*, Warszawa.
- Konwencja z Montevideo o Prawach i Obowiązках Państw, 1933, <https://www.ilsa.org/jessup/jessup15/Montevideo%20Convention.pdf> [dostęp: 25.06.2016].
- Lizak, W., 2009, *Państwo w Afryce*, w: Sułek, M., Symonides, J. (red.), *Państwo w teorii i praktyce stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 373–392.
- Piątek, D., Szarzec, K., 2008, *Cechy państwa sprzyjające rozwojowi gospodarczemu*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, z. 4, s. 109–128.
- Polity IV Project: Political Regime Characteristics and Transitions*, b.r., Center for Systemic Peace, <http://www.systemicpeace.org/polity/polity4.htm> [dostęp 26.06.2015].
- Sialitskaya, Y., 2013, „Klątwa bogactwa” a polityka gospodarcza państwa, rozprawa doktorska, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu.
- Smith, A., 2015, *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, t. 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Weber, M., 1964, *The Theory of Social Economic Organization*, The Free Press, New York.

Aneks. Lista państw objętych badaniem (w kolejności alfabetycznej)

Państwo	Lata obserwacji	Zmienna				
		pkb_pocz	pkb_sr	wzr_gosp (%)	inf_max (%)	surowce
Algieria	1962–2014	1182	2650	2	31,7	tak
Angola	1975–1992	b.d.	b.d.	b.d.	299,1	tak
Armenia	1991–2014	1022	1355	3,7	3373,5	tak
Azerbejdżan	1991–2014	1632	1791	3,1	1662,2	tak
Bahrajn	1971–2014	17241	17036	0,1	24,4	tak
Bangladesz	1972–2014	257	428	2,6	10,7	nie
Benin	1960–2014	433	549	0,8	38,5	nie
Białoruś	1991–2014	2300	2948	3,4	2221	nie
Botswana	1966–2014	469	4122	5,8	16,4	tak
Burkina Faso	1960–2014	190	337	1,8	30	nie
Burundi	1962–1993	133	192	0,8	36,5	nie
Chorwacja	1991–2014	6604	9450	2,1	1494,7	nie
Cypr	1960–1963	b.d.	b.d.	b.d.	2	nie
Czad	1960–1979	550	482	-0,8	b.d.	tak
Czarnogóra	2006–2014	3984	4523	2,3	8,8	nie
Czechy	1993–2014	9095	12462	2,4	10,6	nie
Dżibuti	1977–2014	1246	1002	0	18,1	nie
Erytrea	1993–2014	212	259	0,6	b.d.	nie
Fidżi	1970–2014	2189	3105	1,3	22	nie
Gabon	1960–2014	3044	7141	1,7	36,1	tak
Gambia	1965–2014	348	428	0,5	56,6	nie
Ghana	1960–2014	482	485	0,9	122,9	nie
Gruzja	1991–2014	1958	1455	1,4	162,7	nie
Gujana	1966–2014	783	971	1,4	12,3	nie
Gwinea Bissau	1974–1998	399	456	0	80,8	nie
Gwinea Równikowa	1968–2014	509	7454	7,2	31,8	tak
Jemen	1990–2014	657	755	0,3	55,1	tak
Kamerun	1960–2014	705	920	0,7	35,1	tak
Katar	1971–2014	50694	58128	0,5	15,1	tak
Kazachstan	1991–2014	2718	3441	3,2	1877,4	tak
Kenia	1963–2014	322	529	1,4	46	nie
Kirgistan	1991–2014	633	493	0	37	nie

Państwo	Lata obserwacji	Zmienna				
		pkb_pocz	pkb_sr	wzr_gosp (%)	inf_max (%)	surowce
Komory	1975–1995	676	669	-0,3	b.d.	nie
Kongo (Rep.)	1960–2014	957	1662	1,4	42,4	tak
Kosowo	2008–2014	2461	2664	2,4	b.d.	nie
Kuwejt	1963–1990	b.d.	b.d.	b.d.	13	tak
Lesoto	1966–1998	253	447	1,9	18	nie
Macedonia	1991–2014	2937	3078	1,3	126,6	nie
Madagaskar	1960–2014	475	324	-1	49,1	nie
Malawi	1964–2014	138	220	1,4	83,3	nie
Mali	1960–2012	233	360	1,2	23,2	nie
Mauretania	1960–2014	510	718	1	12,9	tak
Mauritius	1968–2014	1920	4055	2,9	42	nie
Mołdawia	1991–2014	1352	842	-0,6	39,2	nie
Mozambik	1975–2014	206	314	2,5	63,2	tak
Namibia	1990–2014	2813	3529	2,1	9,5	tak
Niger	1960–2014	468	311	-0,9	36	nie
Nigeria	1960–2014	559	728	1,3	72,8	tak
Papua Nowa Gwinea	1975–2014	874	872	0,8	17,3	tak
Republika Środkowoafrykańska	1960–2013	480	381	-1,4	24,6	tak
Republika Zielonego Przylądka	1975–2014	525	1601	4,3	11,3	nie
Rwanda	1961–2014	207	276	1,5	31,1	tak
Senegal	1960–2014	872	745	-0,1	32,3	nie
Serbia	2003–2007	3049	3406	6,8	16,1	nie
Sierra Leone	1961–1997	328	384	-0,3	178,7	tak
Słowacja	1993–2014	6883	11342	4	13,4	nie
Słowenia	1991–2014	12423	17151	1,9	32,9	nie
Somalia	1960–1991	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	nie
Suazi	1968–2014	881	1961	2,3	20,8	nie
Surinam	1975–2014	3849	3551	0,5	368,5	nie
Tadżykistan	1991–2014	653	358	-1,1	38,6	nie
Tanzania	1961–2014	343	432	1	36,1	nie
Timor Wschodni	2002–2014	526	611	3,2	13,5	tak

Państwo	Lata obserwacji	Zmienna				
		pkb_pocz	pkb_sr	wzr_gosp (%)	inf_max (%)	surowce
Togo	1960–2014	273	411	0,8	39,2	nie
Trinidad i Tobago	1962–2014	4973	8547	2,1	22	nie
Turkmenistan	1991–2014	2033	2004	2,8	b.d.	tak
Uganda	1962–1979	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	nie
Ukraina	1991–2014	2414	1716	–0,6	4734,9	nie
Uzbekistan	1991–2014	533	587	2,6	b.d.	tak
Wietnam	1976–2014	263	594	3,8	23,1	nie
Wybrzeże Kości Słoniowej	1960–2002	946	1216	0,1	27,4	nie
Wyspy Salomona	1978–2000	987	1129	–0,1	16,7	nie
Zambia	1964–2014	952	768	0,2	183,3	tak
Zimbabwe	1970–2014	651	575	–0,8	24411	nie
Zjednoczone Emiraty Arabskie	1971–2014	75040	37626	–2,3	b.d.	tak